

KIRJA-ARVIO:

MIKSI OVET EIVÄT AVAUTUNEET HEILLE?

Pulma, Panu 2006: Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan. Historiallisia tutkimuksia 230. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 237 sivua.

Kai Åberg

Viime vuosina Suomessa on toden teolla ryhdytty pohtimaan romaniväestön yhteiskunnallista asemaa tasa-arvon näkökulmista. Euroopan Unionin vaikutuksesta kansainvälisen etnopolitiikan retoriikan ja argumentointitavan läpilyönti myös romaniväestön kohdalla on ollut nopeaa ja osaksi tehokastakin. Poliittisen kehityksen vanavedessä myös romanitutkimus on lisääntynyt. Yhtenä osoituksena vallitsevasta yhteiskunnallisesta ja tiedepoliittisesta arvomaailmasta Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisi keväällä 2006 historiantutkija Panu Pulman teoksen *Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU -aikaan*.

ETNOPOLITIikka

Pulman näkökulma romanipolitiikkaan on selkeän postmoderni: kiinnostuksen kohteina ovat ryhmien välinen vuorovaikutus ja muutos. Ajalle tyypillisesti aiemmin tavoiteltujen etnisyyden ja etnisen identiteetin muuttumattomuuden ja ”alkuperäisyyden” sijaan tarkastelun keskiöön nostetaan romaneja koskevien etnisten määritysten muuttuvuus ja uudelleen määrittely niissä vuorovaikutusprosesseissa, joissa etnisyyttä määritellään uudelleen poliittisten ja taloudellisten intressien pohjalta. Pulman teoksessa etnisyyttä tarkastellaankin ennen kaikkea valtiollis-poliittisella tasolla: kuinka ja mihin tarkoitukseen valtaa käyttävät ryhmät ovat etnistä määrittelyä käyttäneet? Yksi Pulman tutkimuksen lähtökohdista on etnopolitiikan kansainvälisyys ja siinä tapahtuneet muutokset.

Käsitteellisenä valintana etnopolitiikkaa voidaan pitää perusteltuna, sillä erityisesti romanien kohdalla valtiollisen politiikan ja etnisen organisoitumisen yhteys on ratkaisevalla tavalla määrännyt kansainvälisestikin romaniryhmien asemaa

eri yhteiskunnissa. Suomen romanien kannalta erityisesti pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden etnopolitiittinen ulottuvuus on ratkaiseva; romaneilla on lähes puolen tuhannen vuoden yhteinen historia valtiollisen politiikan kohteena olemisesta. Tästä näkökulmasta avautuva romaniuden poliittinen määrittely ja sen sisältämät rajakäynnit muihin etnisiin ryhmiin saanevat kiinnostavia, uudenlaisia tulkintoja. Suomen romaneihin kohdistuneen etnopolitiikan kannalta on antoisaa, että Pulma osoittaa yllättäviäkin yhteyksiä niin pohjolan romaneiden kuin Pohjoismaiden valtioiden ja pääkaupunkien romanipolitiikan välillä. Tämä puoli on suomalaista romanihistoriaa ja kulttuuria koskevassa tutkimuskirjallisuudessa jäänyt liian vähälle huomiolle. Toisaalta etnopolitiikan käsitteen suhteuttaminen romanien varhaisia vaiheita koskevaan tarkasteluun muotoutuu ongelmaksi siinä vaiheessa, kun tulkinnat pelkistyvät historiallisiin yleistyksiin. Paikoin käsitteen valinta näyttäytyikin pikemmin tutkimusretorisena pakotteena kuin työtä ohjaavana ja tulkintoja avartavana käsitteenä.

ROMANIHISTORIAA- JA TUTKIMUSTA

Pulman teos ei ole luonnollisestikaan syntynyt tutkimuksellisessa tyhjiössä. Romanihistoriaa ja sen kehitystä, myös valtaväestön näkökulmista, on tutkittu aikaisemminkin. Keskeisinä virstanpylväinä mainittakoon Raino Vehmaan tutkimus *Suomen romaaniväestön ryhmäluonne ja akkulturoituminen* (1961) sekä Martti Grönforsin tutkimus *Suomen mustalaiskanssa* (1981). Kumpikin teos sisältää runsaasti tietoa romanihistoriasta ja romanivähemmistön ja valtaväestön kohtaamisesta eri aikakausina. Uudempaa ja Pulman tutkimukseen nähden varsin samansuuntaista tutkimusta edustaa historian-tutkija Kari Virolaisen lisensiaatintyö *Kansallisvaltioideologia ja romanipolitiikka Suomessa vuosina 1860–1980* (1994) sekä Virolaisen tutkimus *Mustalaiskysymys Suomessa 1800-luvun lopulla. Rasismi tieteessä ja politiikassa – aate- ja oppihistoriallisia esseitä* (1996).

Näiden tutkimusten tapaan Pulma lähestyy romanipolitiikkaa sosiaalisena ja etnisenä kysymyksenä aikajaksoittain. Romanitutkimukseen liittyvä mielikuvien historia heimon intialaisesta alkuperästä näyttää elävän tutkijoiden avarakatseisuudesta huolimatta romanitutkimuksissa vähintään yhtä sitkeänä kuin pyrkimys aiheesta irrottautumiseen. Näin myös Pulman teoksessa, vaikka kirjoittaja näyttää tiedostavan alkuperäteorian romantisoivat ja mystifioivat ulottuvuudet. Suuri kertomus eli niin sanottu alkuperäisteoria Luoteis-Intiasta liikkeelle lähteneistä romaniryhmistä näyttää kuitenkin siirtyvän tutkijalta toiselle muovaten yhä uudelleen mielikuvia romaneiden itäisestä alkukodista. Niin ikään romanivaellusta pohjolaan kuvaavat Pulman tarkastelukohdat ovat tiiviisti kiinni varhaisemmissa romanitulkinnoissa. Kertaalleen kirjoitetut näkökohdat romaniryhmien sosiaalisen diskriminaation pakottamasta kiertosuunnasta akselille Ranska, Saksa, Britannia ja pohjoismaista viimein Tanska (sekä 1500-luvulla Tanskan hallintaan alistettu Norja) ja Ruotsi eivät tuo romanitutkimukseen perehtyneelle lukijalle juurikaan uutta pohdittavaa. Esimerkiksi Olaus Petrin vuonna 1512 kirjaama kuvaus Tukholmaan saapuneista tattareista, samoin kuin kuvaus Turun linnan vankiluettelosta, alkaa toistuvuudessaan muistuttaa pohjoismaisella (kansallisella) tasolla romanialkuperän suurta kertomusta.

Varsinaisten etnopolitiikan kehityksen periodien ensimmäistä vaihetta *Uteliaisuudesta repressioon* (1520-luvulta 1600-luvun puoliväliin) sävyttävä kirkon ja valtiotavallan kielteinen suhtautumistapa kiertäviin romaneihin saa itseoikeutetusti Pulman arvioinneissa keskeisen painoarvon. Etnisyyden sijaan keskeiseksi etnopolitiikaksi vaikuttimiksi Pulma nostaa esiin kunkin ryhmän hyödyllisyyden ja sopeutuvuuden ajan sääty-yhteiskunnan tiukentuviin ideaaleihin ja normeihin. Toisessa vaiheessa, *Integraatiopolitiikan alku* (1600-luvun puolivälistä 1800-luvun puoliväliin), Pulma korostaa sotaväen, aikakauden keskeisen korporaation, ja kirkon keskeistä vaikutusta romanipolitiikan suunnannäyttäjänä. 1700-luvun irtolaispolitiikkaa käsittelevässä luvussa Pulma nostaa välähdyksenomaisesti esiin tärkeän, usein kuvaamatta jääneen romanihistoriaan keskeisesti myös folkloristisesta näkökulmasta vaikuttavan seikan: ”Romanit olivat vain yksi irtolaispolitiikan silmätikkuryhmistä, ja sen kohdalla selkiintyi entisestään jako ’kotimaisiin’ ja ’ulkomaisiin’ kiertolaisiin” (s. 30). Toisin sanoen 1700-luvulla voimistunut väestönkasvuun tähtäävä politiikka kohdisti kielteiset katseet muihinkin väestöryhmiin kuin romaneihin, mutta yhtäältä merkille pantavaa on se selkeys, jolla ajan yhteiskunta erotti ”omat ja vieraat”. Näissä ryhmäraajat ylittävissä tulkinnoissa Pulman etnopolitiikallinen näkökulma osoittautuu sangen käyttökelpoiseksi välineeksi ymmärtää näitä ratkaisuja ja niiden taustavaikuttimia.

Suomen liittäminen autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjään vuonna 1809 muutti monin tavoin romanien elämää. Kun Ruotsin vallan aikana romaniväestö oli sulautumassa osaksi laajempaa ”tattareiksi” kutsuttua alaluokkaa, Suomessa romanit muodostivat ainoan perhekunnittain kiertolaiselämällä itsensä elättävän väestöryhmän (s. 48). Pulman tulkitsemassa etnopolitiikan kolmannessa vaiheessa *Etnisen tietoisuuden nousu ja assimilaatiopyrkimysten alku* (1860-luvulta 1960-luvulle) korostuvat grellmanilaisen mustalaistieteen tulokset, joiden mukaan romanit osoitettiin kielisukulaisuuden perusteella aasialaisperäiseksi kansaksi. Vaikka rodullisen (geneettisen) selittämisen tieteellinen painoarvo voimistui 1900-luvulle tultaessa, Suomessa romaneihin ei kohdistettu sellaista tietoista sterilisaatiopolitiikkaa kuin Norjan ja Ruotsin tatariväestöihin. Suomen itsenäistymisen jälkeen agraarisen Suomen elintason nousu loi elintilaa maaseudun romaneille eikä näkyvää ongelmien kärjistymistä tapahtunut. Neljännen vaiheen *Vähemmistöoikeuksien ja etnisen heräämisen aika* (1960-luvulta 2000-luvulle) tulkintaa leimaa vahvasti 1960-luvun loppupuolella alkanut romaniaktiivisuuden nousu. Liikehdinnän taustalta Pulma nostaa esiin Suomen integroitumisen yhä syvemmälle kansainväliseen järjestelmään, joka lisäsi myös Suomessa vähemmistöjen oikeuksia. Kansainvälisen tiedonvälityksen tehostuessa julkisuus nostatti eri puolilla Eurooppaa etnisen organisoitumisen aallon, jota myös Ruotsissa ja Suomessa seurattiin.

KIINNOSTAVA TUTKIMUS

Pulma kirjoittaa varsin laajan aikavälin kattavasta romanipolitiikasta, 500 vuodesta; ideana on tarjota lukijalle nimenomaan historiallinen näkemys eri maiden etnopolitiikasta. Tämän tyyppisten pitkiä ajanjaksoja kattavien teosten vaarana ovat yleistyksiset. Pulma pyrkii väistämään sudenkuopat kohdistamalla tarkastelunsa pohjoismaiseen

etnopolitiikkaan ja nähdäkseni onnistuu tavoitteessaan; tosin tulkintojen painopiste on selkeästi pohjoismaisen romanipolitiikan varhaisissa ulottuvuuksissa nykyisen sijaan. Kirjan alaotsikko *Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan* lupaa paljon, mutta lupaus jää EU:n ja 2000-luvun tarkastelun osalta hieman tyhjäksi. Kirjan olisi voinut melkein yhtä hyvin otsikoida 'Romanipolitiikka 1500-luvulta 1970-luvulle'. Myös 1960- ja 1970-luvun romanipolitiikkaa käsittelevä kirjoitus näyttää minusta kevyehköltä, suurelta osin jo esitettyjä asioita toistavalta ja omaa päämääräänsä liikaa korostavalta tulkinnalta, vaikkakin kirjoittaja on mielestäni oikeassa siinä, että kyseinen aikakausi oli keskeinen romanien etnisen tietoisuuden heräämisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon kannalta. Näin myös taiteellisten ulottuvuuksien osalta, jotka jäävät Pulman kirjassa turhan etäisiksi. Esimerkiksi laulu- ja soitinyhtye Hortto Kaalo (suom. 'oikeat romanit') oli näyttävästi todistamassa romanivähemmistön etnisen itsetietoisuuden nousua 1970-luvulla. Pulma kuittaa tämän puolella sivulla ilman viittauksia.

Kielellisesti Pulman teos on selkeää luettavaa. Kaiken kaikkiaan teos on mainio esitys pohjoismaisista romanipolitiikan ulottuvuuksista eri aikakausina. Vaikka tutkimusta kuormittavat menneisyyteen suuntaavat tulkinnat, Pulman teos täydentää aikaisempaa Suomen romanipolitiikkaa käsittelevää tutkimusta. Ennustan kirjan keskeisimmän annin, romaneihin kohdistuneen etnopolitiikan vaikuttimien historian, jäävän elämään keskinkertaista kiinnostavampana tulkintahorisonttina Suomen romanien ja valtaväestön keskinäisiin suhteisiin yhteiskunnallisella tasolla.

KIRJALLISUUS

- GRÖNFORS, MARTTI 1981: *Suomen mustalaiskanssa*. Helsinki: WSOY.
- VIROLAINEN, KARI 1994: *Kansallisvaltioideologia ja romanipolitiikka Suomessa vuosina 1860–1980*. Julkaisematon historian lisensiaatintyö. Oulu: Oulun yliopisto.
- 1996: *Mustalaiskysymys Suomessa 1800-luvun lopulla. Rasismi tieteessä ja politiikassa – aate- ja oppihistoriallisia esseitä*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 1/1996. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
- VEHMAS, RAINO 1961: *Suomen romaaniväestön ryhmäluonne ja akkulturoituminen*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 81. Turku: Turun yliopisto.

FT Kai Åberg on Kontiolahdella vaikuttava muusikko ja romanimusiikin tutkija.